

УДК 94(438):[050:323.1(=161.2=162.1)] «183/184»
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/67-2-4>

Назар РАДЕЦЬКИЙ,
orcid.org/0000-0003-0329-0026
аспірант кафедри історії Центральної та Східної Європи
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна) azaron35@ukr.net

УКРАЇНСЬКА ТЕМАТИКА НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ ПОЛЬСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ “TRZECI MAJ” (1839–1848)

У статті проаналізовано українську тематику на сторінках часопису “Trzeci Maj”. Виокремлено головні питання, що порушувалися – релігійні, мовні, політичні. Простежено еволюцію поглядів, яка відбулася протягом існування журналу. На початку існування часопису публікувалися тексти Папи Римського, присвячені релігійним питанням, де йшла мова про греко-католицьку церкву. Публікація цих текстів мала сприяти налагодженню стосунків між Ватиканом та «Готелем Лямбер», який у той час відправляв місії до Риму. Також публікувалися тексти, присвячені мовному питанню, наприклад, лекції А. Міцкевича, у яких письменник аналізував та порівнював «малоруську», «білоруську», та «великоруську» мови. Присутність етнолінгвістичної «козацької ідентичності» та радикалізація настроїв у консервативному таборі сприяла появі нових матеріалів, присвячених українському питанню. Одним з перших до нього звернувся польський суспільно-політичний діяч В. Сабатин. Він, використовуючи руську мову у своїх зверненнях, намагався підкреслити польсько-козацьку єдність та означити, що німці та москалі це головні вороги. Далі з'явилися тексти Т. Олізаровського, де драматург, аналізуючи погляди М. Грабовського, намагався довести польсько-руську єдність та спростувати існування схожості між русинами та Росією. Апогеєм стали статті Ф. Духінського, у яких історик аналізував Переяславську угоду, актуальні події, пов'язані зі скасування Литовських статутів. Упродовж своїх розмірковувань науковець звертав увагу на можливість існування незалежної від Польщі держави на території Лівобережної України, хоч якимось чином пов'язаної з Річчю Посполитою. Території ж, що раніше входили до складу Речі Посполитої, мали б надалі належати до неї. Очевидно, що такі поступки з боку польських суспільно-політичних діячів були спричинені політичною ситуацією та спробою залучити українське населення на свій бік у боротьбі за відновлення Речі Посполитої.

Ключові слова: часопис «Третє травня», Ф. Духінський, Т. Олізаровський, В. Сабатин, А. Міцкевич, русини, козаки.

Nazar RADETSKYI,
orcid.org/0000-0003-0329-0026
Postgraduate student at the Department of History of Central and Eastern Europe
Ivan Franko National University of Lviv
(Lviv, Ukraine) azaron35@ukr.net

UKRAINIAN TOPIC ON THE PAGES OF THE POLISH EMIGRATION MAGAZINE “TRZECI MAJ” (1839–1848)

The article analyzes the Ukrainian topic in the journal “Trzeci Maj”. It highlights the main issues discussed within the magazine, including religious, linguistic, and political topics. The article traces the evolution of opinions on these issues over the journal's existence.

At the beginning of the journal's existence, Pope's texts related to religious topics, including those pertaining to the Greek Catholic Church, were published. The publication of these texts aimed to facilitate relations between the Vatican and the “Hotel Lambert” which sent missions to Rome at that time. Additionally, texts dedicated to linguistic issues were published, such as lectures by A. Mickiewicz, in which the writer analyzed and compared the “Little Russian” (“Ukrainian”), “White Russian” (“Belarusian”), and “Great Russian” (“Russian”) languages.

The presence of ethno-linguistic “Cossack identity” and the radicalization of conservative ideas contributed to the emergence of new texts devoted to the Ukrainian question. One of the first to address this issue was the Polish political activist W. Sabatyn. Using the Ruthenian language in his speech, he attempted to emphasize Polish-Cossack unity and to define Germans and Muscovites as the main enemies.

Afterwards, texts by T. Olizarowski appeared, where the playwright analyzed the thoughts of M. Grabowski and strived to prove Polish-Ruthenian unity while refuting the similarity between Ruthenians and Russians. At the end of the “Trzeci Maj” existence, Polish historian F. Duchiniński published a few articles in which he analyzed the Pereyaslav Agreement and the events related to the abolition of the Grand Duchy of Lithuania Statutes. Throughout his reflections, the scholar marked the possibility of an independent state in Left-Bank Ukraine, in some way connected with the Polish-

Lithuanian Commonwealth. The territories that had previously been part of the Polish-Lithuanian Commonwealth would continue to belong to it.

Without a doubt, such shifts on the part of Polish political activists were impacted by the political circumstances and endeavors to enlist the support of the Ukrainian folk in the struggle to restore the Polish-Lithuanian Commonwealth.

Key words: *Trzeci Maj, F. Duchński, T. Olizarowski, W. Sabatyn, A. Mickiewicz, ruthenians, cossacks.*

Постановка проблеми. Поразка Листопадового повстання (1830–1831) спричинила масову еміграцію польських політичних діячів. Одним із найбільших осередків польських емігрантів стала Франція. Оселяючись там, польські вищі кола – поети, генерали, політики – утворювали нові політичні об'єднання. Генерали, шляхта здебільшого приєднувалися до об'єднання князя Адама Чарторийського, яке в історіографії названо «Готель Лямбер» – від назви резиденції князя в Парижі. Прихильники цього угруповання вірили в можливість відновлення Речі Посполитої завдяки підтримці західних країн та новій масштабній війні на континенті. Балкани та Близький Схід, де в цей час розгортались національні та політичні рухи, перебували у сфері інтересів багатьох європейських країн, тому конфлікт, що міг там виникнути, мав бути використаний для відновлення польської держави. Відновлена Річ Посполита мала бути монархією, яка б спиралася на дещо модифіковані засади Конституції 3 травня 1791 р. (Дильонгова, 2007: 36–38).

Польські емігранти, користуючись свободою слова, почали активно видавати часописи, брошури, книжки, присвячені польському питанню. Представники консервативного спрямування на чолі з Адамом Чарторийським у 1834 р. випустили «Kroniki Emigracji Polskiej» («Хроніки польської еміграції»). Видання відображало життя територій, що колись входили до складу Речі Посполитої, та еміграції. На її сторінках обговорювали стан польської справи в Західній Європі, політичні організації в екзилі, еміграційні товариства та становище польських емігрантів у різних країнах. Були також політичні та історичні статті, критично-полемічні матеріали. Однак, це видання через поміркованість та поляризацію настроїв не змогло стати повноцінним рупором пропаганди для роялістів. У 1835 р. почали випускати ще одне періодичне видання «Kraj i Emigracja» («Батьківщина та еміграція»). Цей часопис також не зміг стати головним органом прихильників А. Чарторийського. Як зазначає польський історик Станіслав Шостаковський, часопис був недостатньо полемічним та герметичним. Уміщені в ньому положення та міркування представляли певний інтерес для польського підпільного руху на колишніх територіях Речі Посполитої та невеликої

частини емігрантів, але він не міг консолідувати польську еміграцію навколо А. Чарторийського. Прихильники князя прагнули створити в середовищі емігрантів орган, який зміг би стати рупором пропаганди в еміграції (Szostakowski, 1970: 121). Тому почалася робота над створенням нового періодичного видання, яка тривала з 1837 р. по 1839 р., а її результатом став вихід часопису «Trzeci Maj» («Третє травня»). Ініціаторами видання були польський аристократ та військовий Владислав Замойський і публіцист та теоретик польського монархізму Януш Воронович (Szostakowski, 1970: 121). Проіснував часопис до 31 травня 1848 р., і за дев'ятирічну історію в ньому було вміщено багато різноманітних розвідок, досліджень. Серед тем, які обговорювали на сторінках видання, були матеріали, присвячені українській тематиці. Зазначимо, що український контекст у поглядах польських консерваторів 1840-х рр. мав певні особливості, однією з яких було поширення етнолінгвістичної козацької ідентичності, яка була цілком визнана в таборі А. Чарторийського (Bilenky, 2012: 113). З'явилася ця ідентичність внаслідок значного нашарування політично-культурних подій. Поділи Речі Посполитої, туга за зниклою Батьківщиною та ідеалізація минулого та козацтва, поява української школи в польській літературі. Весь цей комплекс подій спричинив до активного звернення до козацтва та формування козацької ідентичності. Фактично, у той час можна простежити поділ прихильників А. Чарторийського на адептів «руського питання», яке стосувалася українських земель, що входили колись до Речі Посполитої, та «козацького питання» – територій, що були за її межами (Bilenky, 2012: 112). При огляді українського питання траплялися і термін – «малорос». Ми загалом під термінами «русин», «козак», «малорос» – розуміємо сучасних українців. Адже самі польські політичні діячі, могли цими термінами послуговуватися як синонімами або ж вживати їх, щоб точно пояснити, про яку географічну місцевість йдеться. Термін «українці», «українська» ми вживаємо для компактного узагальнення, коли це доцільно.

Аналіз досліджень. Часопис «Trzeci Maj» був одним із ключових для польських консерваторів в еміграції. Дослідники неодноразово зверталися до матеріалів, які там публікувалися. Належної

уваги не отримав комплексний аналіз української тематики на сторінках журналу. Зазвичай з часопису дослідники брали лише певні статті чи розвідки, присвячені українській тематиці чи певній історичній особі, для своїх досліджень. Наприклад, польський історик Марцелій Гандельсман звертався до публікацій у часописі для розкриття української політики князя Адама Чарторийського (Handelsman, 1937). Історики Ілько Борщак та Іван Лисяк-Рудницький зверталися до публікацій польського історика та публіциста Францішека Духінського для розкриття його як історичної особистості та його поглядів (Лисяк-Рудницький, 1994; Борщак, 1953). Сергій Біленький у дослідженні «Romantic Nationalism in Eastern Europe: Russian, Polish, and Ukrainian Political Imaginations» побіжно звертав увагу на вже згаданого Ф. Духінського та іншого політичного діяча – Владислава Сабатина (Bilenky, 2012).

Мета статті – комплексно дослідити еволюцію поглядів на українське питання на сторінках часопису “Trzeci Maj”. Адже якщо на початку його існування публікували переважно дописи на релігійні, історичні, лінгвістичні, культурні теми, пов’язані з українцями, то наприкінці з’явилися тексти щодо політичних аспектів цього питання. Наприклад, поширилися ідеї про можливість утворення незалежної козацької держави на Лівобережній Україні, у якійсь формі пов’язаної з Польщею (Bilenky, 2012: 114), що ми можемо простежити в розвідці Ф. Духінського, викладеній на сторінках часопису у 1848 р. Це було пов’язано з політичною активізацією «Готелю Лямбер» та намаганням залучити руське населення до боротьби за відновлення Речі Посполитої (Handelsman, 1937). Розглянемо еволюцію цих поглядів у хронологічно-тематичному порядку.

Виклад основного матеріалу. У першу чергу виокремимо релігійний аспект, адже він цікавий тим, що зазвичай редакція “Trzeci Maj” друкувала промови Папи Римського, присвячені релігійній тематиці, у яких також були присутні згадки про русинів. Вже 7 січня 1840 року на сторінках часопису вийшла стаття «Промова святого отця, виголошена в консисторії 22 листопада 1839 р.», яка була повністю присвячена релігійному питанню. Алокуція Папи Римського Григорія XVI добре відома в історіографії, однак показовим є те, що редакція “Trzeci Maj” її опублікувала. Важко визначити, наскільки представники часопису погоджувалися з її тезами, адже папа фактично звинуватив уніатське духовенство Литви та Білої Русі, яке полишило апостольську церкву та приєдналося до табору схизматиків, у ліквідації греко-католиць-

кої церкви на території Російської імперії (1839) (Trzeci Maj, 07.01.1840: 17). При тому автор ігнорувал політичний аспект цього питання, тиск влади російської імперської на духовенство. Загалом Папа не висловлював жодної критики щодо уряду Російської імперії, ймовірно, він побоювався спровокувати репресії проти католиків. Можемо припустити, що публікація алокації на сторінках періодичного видання мала сприяти покращенню стосунків між Римом та прибічниками А. Чарторийського. Адже князь часто відправляв своїх агентів до Риму, наприклад, у 1841 р. туди їздив Міхал Чайковський (Handelsman, 1937: 104), а згодом один з редакторів часопису – Людвіг Орпішевський (Szostakowski, 1970: 122). Якщо представники консервативного спрямування опублікували цей документ, то, ймовірно, він не суперечив їхнім поглядам щодо греко-католицької церкви, а ключовим для них було отримання союзника в боротьбі за незалежність в особі Папи Римського.

22 вересня 1842 року вийшла друком ще одна алокуція Папи Григорія XVI від 22 липня 1842 р., присвячена становищу католицької церкви на території Російської імперії. Якщо попередній текст приділяв менше уваги діям імперської влади, то тут їм було визначене чільне місце. Папа розпачав через жажливе становище католицької церкви в Російській імперії. Священникам забороняли напряму спілкуватися з Римом, а Святий Престол не зміг отримати свого представника при імператорському дворі (Trzeci Maj, 26.09.1842: 400–401). Описуючи проблеми католицької церкви, Георгій XVI торкався і тем, присвячених греко-католицькій церкві. Наприклад, він згадував імперський указ від 22 квітня 1828 р., згідно з яким було створено незалежну від католицької церкви греко-уніатську колегію. Цей указ Римський Єпископ трактував як спробу відірвати греко-католиків від католицької церкви (Trzeci Maj, 26.09.1842: 401). Григорій XVI болісно сприймав знищення ордену Василіан, який називав «блиском, прикрасою і головною опорою греко-унійної церкви на Литві та Білій Русі» (Trzeci Maj, 26.09.1842: 402). Також з боєм описував передачу греко-католицьких церков до відання панівної конфесії (Trzeci Maj, 26.09.1842:402). Греко-католицьке духовенство, у баченні Папи, все ще залишалося відступниками (Trzeci Maj, 26.09.1842: 402). Загалом публікація алокацій такого характеру показує, що польські політичні діячі дуже розраховували на політичну підтримку з боку Ватикану, тому допускали критику греко-католицької церкви на сторінках часопису з боку Папи. З іншого боку, у той час польські еліти вже мали в планах залучати українське насе-

лення до боротьби за відновлення Речі Посполитої. Це показує, що певний консолідований погляд на українське питання серед представників польської аристократії не сформувався. Виникла певна суперечність, адже панувала прихильність до всього козацького серед політичних діячів, а от ставлення до релігії не було чітко пропрацьованим.

На сторінках часопису також можемо зустріти мовні аспекти української тематики. 7 травня 1842 року вийшла стаття «Literatura Sławańska w Collegede France» Адама Міцкевича. Уній руська мова розглядалася як один з діалектів московсько-руської. Південноруська, малоросійська мова, якою говорило близько 10 мільйонів осіб, як зазначав автор, беззаперечно найзначніша, найбільш поетична, але недостатньо розвинута, щоб стати літературною. Мова білоруська, або ж литовсько-руська, якою, згідно з підрахунками А. Міцкевича, спілкувалися 10 мільйонів осіб, була багатшою і чистішою, уповноваженою князями литовськими використовуватися для укладання союзів та угод за часів незалежності Великого князівства литовського. Велико-руська мова багата і чиста, але немає ані величчя й натуральності литовсько-руської, ані гармонії чи музичності малоруської, стверджував автор (Mickiewicz, 1842: 285). Порівнюючи опублікований на шпальтах часопису текст із текстом збірника лекцій поета 1865 р., можна побачити певну різницю в трактуванні мови. Якщо в часописі «Trzeci Maj» йдеться про три нареччя російської мови, то в збірнику лекцій 1865 р. контекст дещо інший. Слов'янська мова на територіях держави Петра I має «три нареччя» (Mickiewicz, 1842: 84). Така контекстуальна зміна надзвичайно важлива, адже зникає термін московсько-руська мова, який змінено на «слов'янські мови». Якщо в першому варіанті була присутня зачіпка для трактування певної московсько-русько-білоруської єдності, то в другому вона зникає.

28 січня 1841 р. в часописі «Trzeci Maj» вийшла промова одного з прихильників «козацької ідентичності» та політичного діяча Владислава Сабатина, яку він виголосив руською мовою на річній зустрічі представників часопису. Політичний діяч у промові проголосував єдність поляків та козаків: «Брати Ляхи! Не вперше козацьке покоління разом з вами за одну трапезу і за одне застілля, старий звичай наших предків. В недолі чи щасті, під дахом чи під небом, їли ми з одної миски і пили з одної чарки, бо бачите, що ворог козацький і лясський завжди був один, так як і був один король» (Trzeci Maj, 28.01.1841: 10). У промові автора простежується активний заклик до єдності: «...биймо

наших ворогів, як в старі часи...», «...візьмімося до справи – і король буде, і Польща буде, і Запоріжжя» (Trzeci Maj, 28.01.1841: 10). Оратор при акцентуванні на польсько-козацькій єдності не оминув головних ворогів – москалів та німців.

Виступ В. Сабатина спричинив бурхливу критику серед представників Польського Демократичного товариства, яку вони виклали на сторінках журналу «Demokrat Polski» («Польський демократ»). Головна її суть полягала в тому, що В. Сабатин раніше був прибічником демократичного напрямку, однак перейшов на бік консерваторів. У цьому контексті представники демократичного спрямування, критикуючи перебіжчика, зачіпали й козацький аспект. Вплітаючи минуле В. Сабатина, його колись антимонархічні настрої та перехід до роялістів, представники ПДТ намагалися показати антимонархічний контекст козацтва. Козаки, на їхню думку, виступали борцями за свободу, а про Богдана Хмельницького стверджували, що міг дати відкоша і королю, і шляхті за свободи народу. Однак представники демократичного спрямування, подібно до консерваторів, говорили про те, що руська мова завжди зберігала щирість і прив'язаність до Польщі (Demokrata Polski, 1841: 247). Коліївщину (1768) вони сприймали як підступи Москви та вірили, що руська та польська родини разом підуть у бій з ворогами. Цікавий факт, що підписано було це критичне звернення – «українці». В. Сабатин після цих публікацій написав відповідь опонентам – «українцям», у якій пояснював причину свого переходу до табору консерваторів. Для нас важливіші інтерпретації минулого козаків. Козакофіл намагався трактувати повстання на чолі з Хмельницьким як боротьбу з анархією. На підтвердження своєї тези наводив знаменитий лист Владислава IV до Барабаша, у якому йшлося про захист вольностей збройним шляхом (Trzeci Maj, 05.03.1841: 32). Очевидно, що автор намагався пояснити, що Б. Хмельницький та козаки загалом, не боролися проти короля, а просто відстоювали свої вольності, а їх відстоювання збройним шляхом було легітимним і підтвердженим самим королем. В. Сабатина всіяко намагався довести, що народ, в тому числі й український, завжди прагнув короля. На його думку, показовим щодо цього було Листопадове повстання. Нібито всі очікували на короля і коли йшла мова про нього, то найчастіше згадували А. Чарторийського. Однак, переконливої аргументації автору не вдалося навести.

Політична активізація «Готелю Лямбер» та намагання залучити русинів на свій бік через агітацію в університеті св. Володимира в Києві

та інших територіях (Handelsman, 1937: 106–108) корелюються із появою на сторінках часопису статей, розвідок, де автори намагаються чітко відмежовувати русинів від росіян та підкреслювати польсько-руську єдність. Наприклад, у статті, присвяченій Міхалу Грабовському, польський письменник та драматург Томаш Олізаровський заперечував існування спільності між Москвою і русинами та проголошував їх єдність з Польщею. Автор ставив риторичне питання: «Чому він (Міхал Грабовський – ред.) вживає назву Русь і Росія однаково? Чи Русь ще не довела своєї відмінності від Росії Петра, тобто Москви? Чи Русь не показала, чого хоче? Хіба піснями і вчинками вона не виявила своєї волі й себе?» (Olizarowski, 1846: 249). Драматург намагався завдяки поезії та українській школі в польській літературі показати, що Русь стоїть при «серці» Польщі. Однак якоїсь виваженої аргументації автор тексту не навів. Він стверджував, що в частині держав представниками суспільства є нації, а в Русі такими представниками є поети, які є тлумачами почуттів народу та його невід'ємною частиною, «...а оскільки в моральних міркуваннях вони ще на передньому плані, то безперечно свідчать про їхні національні прагнення. І ми бачимо, що Русь за своїми прагненнями, за своїм духом, за своїм майбутнім є цілком польською» (Olizarowski, 1846: 249).

Велику увагу на сторінках часопису «Третьє травня» руській тематиці приділив польський історик Ф. Духінський. Історик був тісно пов'язаний з руськими землями, адже тут народився і прожив значну частину життя. Він, як і його сучасники, збирав український фольклор, захоплювався творчістю Т. Шевченка. Будучи глибоко обізнаним з руською тематикою, швидко здобув прихильність А. Чарторийського (Борщак, 1953: 702). З-під його пера вийшла серія нарисів під назвою «Переяславська угода». Появу цих статей спричинили імперські арешти діячів Кирило-Мефодіївського товариства та публікація указу про перехід Харківського університету під безпосереднє управління генерал-губернатора, як зазначає автор, Малоросійських губерній – Чернігівської, Полтавської, Харківської та Катеринославської (Duchyński, 1848: 626). Ф. Духінський пояснював, що цар був стривожений поширенням ідей «малоросійської» самостійності, адже: «...вимоги вже перейшли межі суто літературної, інтелектуальної незалежності, – з другого, цар боїться відкрити Європі правду, що не тільки польська шляхта, поляки-католики, постійною боротьбою й жертвами, відмовляють Московській державі

в морально-політичній єдності, а їй ті, кого він називав росіянами...» (Duchyński, 1848: 626).

Дослідник вважав, що роль поляків полягала в тому, щоб розповісти про справжній стан справ того народу. Польський історик своїми розвідками хотів пояснити, чим спричинені сучасні йому суспільно-політичні події на українських землях. Він за основу розвідки взяв Переяславську раду та серію подій, пов'язаних зі скасуванням Литовських статутів російською владою. Зазначимо, що Литовські статuti мали для автора певне ідеологічне значення, адже він їм та їх скасуванню приділяв велику увагу в тексті, хоча при цьому висміював тих, для кого статuti були задовільним відгомонам колись незалежної Польщі (Duchyński, 1848: 632). У творі є відчутною політична заангажованість, адже дуже велика увага приділена важливості «польсько-козацької єдності». Проводячи свій аналіз, Ф. Духінський вільно вживав термін «козак» та «малорусин», вважаючи їх тотожними.

Аналізуючи XVII ст., автор підтримав думку П. Мацейовського, що якби в той час змогли розділити релігійні і політичні питання, то не втратили б козаків (Duchyński, 1848: 626). Розглядаючи Переяславську угоду та Березневі статті (1654), дослідник трактує її як добровільну та закликає Малу Русь домагатися дотримання її умов. Ф. Духінський нагадував у статті основні пункти угоди та підкреслював, що всі московські царі та імператори аж до Миколи I підтверджували її чинність. Фактично, на думку публіциста, представники Російської імперії порушили цю угоду. Засуджуючи дії московських царів, автор зазначав, що ще Б.Хмельницький на смертному одрі закликав до взаємопорозуміння з поляками. Московська влада, на думку дослідника, настільки після Переяславських домовленостей набридла козакам, що під час конфліктів між козаками та поляками, перші не хотіли звертатися до неї по допомогу. Коли ж поляки йшли війною на Москву, то козаки завжди охоче приєднувалися до них (Duchyński, 1848: 627).

Водночас Ф. Духінський натякає, що Переяславська угода спричинила згасання козацької ідентичності, Микола I своїми діями спонукав захищати існування Литовських статутів на Малій Русі, які для автора, як ми зазначали, мали ідеологічне значення, і були в певній мірі елементом козацької окремішності, адже відображали один з пунктів Березневих статей, за яким козаки зберігали право власного судочинства. Важливим було також те, що російська влада поширювала ненависть до поляків, особливо в 1832–1837 рр., і саме в цей час утворилася, як зазначає автор,

малоруська література (Duchyński, 1848: 627). Цар підтримав ці ініціативи, і в цей час з'явилися твори, що прославляли діяльність Б. Хмельницького. Як наслідок, поширилася інформація про те, що гетьман закликав до налагодження стосунків з поляками, більше того, в інфопросторі того часу з'явилася інформація про Гадяцьку унію (1658). Саме це спричинило появу логічного, на думку автора, питання: «яку вигоду ми отримали від союзу з Москвою?» (Duchyński, 1848: 627). Після цього посилювалися гоніння на малоросів, заборонили друкувати твори малоруською мовою, бо цар усвідомив, що козаки не хочуть бути москалями. Незважаючи на репресивну політику та скасування чинності Литовських статутів на більшості захоплених територій внаслідок поділів Речі Посполитої, цар, як зазначає Ф. Духінський, зберіг їх чинність в Чернігівській та Полтавській губерніях (Duchyński, 1848: 632). Автор намагався розібратися в причинах збереження цих законів і зводив усе до Переяславських угод, які гарантували їм це (Duchyński, 1848: 635). При цьому Ф. Духінський всіляко намагався підкреслити, що хоч у козаків з Москвою є певні точки дотику – релігія та схожість мов – однак поляки є ближчими, адже їх єднає певна спільна духовність. «Коли Мала Росія, ведучи так довгі криваві війни з Польщею через релігійні відмінності, і з'єднана догматами віри з Москвою, і подібна до Москви мовою більше, ніж до поляків; незважаючи на майже двісті років відокремленості від Польщі і за цей час унії з Москвою, ми бачимо, як ні мова, ні релігія не змогли поєднати Малоросію з Москвою, як знову ж таки ні різниця мов, ні страшні релігійні війни, ні двохсотлітня розлука, не були настільки сильні, щоб розірвати зв'язки Малоросії з Польщею. Якесь таємнича стихія пов'язує духовно козаків з поляками, хоч між ними так багато видимих відмінностей» (Duchyński, 1848: 635). Цей зв'язок дослідник бачив у тому, що поляки й козаки слов'янського походження, яке, стверджував автор, треба шукати серед полян Нестора (Duchyński, 1848: 640). Він заперечував, що початки козацтва пов'язані з Дашкевичем, Лянцкоронським чи хозарами, відстоюючи саме слов'янське їх походження. Краще зрозуміти ідею єдності між поляками та русинами у творчості Ф. Духінського допоможе вивчення його расової концепції, згідно з якою Польща та Русь належали до арійської раси, а Москва – до туранської. Більше того, історик органічну єдність русинів та поляків пов'язував з тотожністю назви племені полян з поляками, єдність яких розірвало правління династії Рюриковичів та монголо-татарська навала (Лисяк-Рудницький, 1994: 265–279).

Ф. Духінський у своїй розвідці також проголошував ідею можливості існування певного незалежного утворення малорусинів: «Якщо малорусини, відділившись від нас на двісті років, зберегли стільки предківської сили, що можуть утворити окрему державу, вирвавшись з-під Москви, ми першими їх підтримаємо та підтвердимо їх окремішність... Ми хочемо мати козаків як наших сусідів, і з цією думкою ми з правдивим захопленням розмірковуємо про їхню боротьбу з Москвою сьогодні» (Duchyński, 1848: 631). При цьому автор не забуває про Гадяцьку унію, згідно з якою поляки визнавали право на існування козацької держави. Імовірно, автор, згадуючи її, намагався підкреслити легітимність своїх слів: «У 1658 р. наші батьки визнали незалежність козацької держави, незалежність на таких самих правах, як Литовської держави» (Duchyński, 1848: 635). З'являється і цікавий термін у тексті «політична Мала Русь», до якої автор відносить Чернігівську, Полтавську, Харківську та Катеринославську губернії. Фактично, Ф. Духінський готовий був визнати незалежність Малої Русі, він мав чітке уявлення про її кордони, які мали обмежуватися згаданими територіями. Підтверджують цю тезу подальші міркування автора: «...деякі кажуть, що Малоросія є частиною польського краю, як і Україна. Не рано, як дехто думає, я встановлю положення і кордони держав. Я вважаю неправильним те, що ми надто пізно почали думати про наше становище і наші справжні кордони, Дніпро – це межа між Польщею і Малоросією. Німці, залишаючись єдиною державою, були б щиро раді бачити непорозуміння між слов'янами, і ці непорозуміння зникнуть, коли ми будемо поважати народності, повні життя. Малоросійські, азовські, уральські козаки утворять державу Козацьку Республіку; Москва отримає свої кордони XV століття з можливістю поширення на схід скільки завгодно і скільки зможе» (Duchyński, 1848: 639–640). Підсумовуючи погляди Ф. Духінського, ми можемо побачити, що дослідник у певній мірі вболівав за національний рух, який розпочався на українських землях, і навіть був готовий визнати незалежність Лівобережної України. Українські землі, що колись належали до складу Речі Посполитої, мали залишатися польськими.

Висновки. Проаналізовані матеріали часопису “Trzeci Maj” дозволили нам простежити зміну поглядів його авторів на українське питання. Якщо на початку діяльності журналу українське питання згадувалося в релігійному чи культурно-лінгвістичному ключі, то вже останніх числах почали з'являтися політичні його аспекти.

В. Сабатин, Т. Олізаровський підкреслювали спорідненість поляків і русинів. Наприкінці існування журналу з'явилися більш радикальні тексти Ф. Духінського, у яких історик, як і попередні автори, говорив про спорідненість поляків та русинів, просував антимосковські настрої і навіть визнавав можливість утворення незалежної держави на частині українських земель. Звичайно, на таку еволюцію поглядів впливала політична

ситуація. Поляки намагалися залучити русинів до спільної боротьби за відновлення Речі Посполитої, а також побороти імперський вплив на них. Відомо, що Російська імперія в цей час також активно намагалася залучити українців на свій бік. Тому поширення ідеї про можливість існування незалежності козацької держави могло бути також одним із вагомих інструментів боротьби для поляків за українську свідомість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Allokucja jego świątobliwości papieża Grzegorza XVI do świętego kolegium, w konsystorzu tajnym 22 lipca 1842. *Trzeci Maj*. Paryż, 1842. (26 IX), S. 399–422.
2. Bilenky S. Romantic Nationalism in Eastern Europe : Russian, Polish, and Ukrainian Political Imaginations. Stanford: Stanford University Press, 2012. 389 p.
3. Duchyński F. O kozakach, jako ciąg dalszy umowy Perejasławskiej. *Trzeci Maj*. Paryż, 1848. № 15 (25 III). S. 639–640.
4. Duchyński F. Umowa Perejasławska. *Trzeci Maj*. Paryż, 1848. № 13 (11 III). S. 631–632.
5. Duchyński F. Umowa Perejasławska. *Trzeci Maj*. Paryż, 1848. № 14 (18 III). S. 634–636.
6. Duchyński F. Umowa Perejasławska. *Trzeci Maj*. Paryż, 1848. № 12 (4 III). S. 626–627.
7. Handelsman M. Ukraińska polityka ks. Adama Czartoryskiego przed wojną Krymską. Warszaw: Prace ukraińskiego instytutu naukowego, 1937. 174 s.
8. Manifestacja. *Demokrata Polski Pismo Polemiczne*. 1841. T. 3. S. 246–247.
9. Mickiewicz A. Literatura Sławańska w College de France. *Trzeci Maj*. Paryż, 1842. (7 V), S. 283–286.
10. Mickiewicz A. Literatura Sławańska. Poznan, 1865. T. 2. 381 s.
11. Olizarowski T. Michał Grabowski, jego pisma estetyczno-krytyczne; i tak zwana szkoła katolicka. *Trzeci Maj*. Paryż, 1846. № 13 (28 II). S. 247–250.
12. *Trzeci Maj*. Paryż, 1841. (28 I), S. 9–13.
13. Przemowa ojca świętego miana w konsystorzu 22 listopada 1839. *Trzeci Maj*. Paryż, 1840. (7 I). S. 16–17.
14. Sabatyn W. Szanowny Redaktorze. *Trzeci Maj*. Paryż, 1841. (5 III). S. 32
15. Szostakowski S. Główne organy prasowe Hotelu Lambert: zarys dziejów wydawniczych. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Historia*. 1970. z. 6. S. 113–132.
16. Борщак І. Україна в Парижі. Францішек Духінський. *Україна, українознавство і французьке культурне життя*. 1953. Ч. 9. С. 701–709.
17. Дильонгова Г. Історія Польщі 1795–1990. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 239 с.
18. Лисяк-Рудницький І. Францішек Духінський і його вплив на українську політичну думку. Історичні есе: в 2 т. К. : Основи, 1994. Т. 1. С. 265–279.

REFERENCES

1. Allokucja jego świątobliwości papieża Grzegorza XVI do świętego kolegium, w konsystorzu tajnym 22 lipca 1842. [Allokution of His Holiness, Pope Gregory XVI to the Holy Collegium, in the secret consistory of July 22, 1842]. *Trzeci Maj*. Paryż, 1842. (26 IX), 399–422. [in Polish].
2. Bilenky S. Romantic Nationalism in Eastern Europe : Russian, Polish, and Ukrainian Political Imaginations. Stanford: Stanford University Press, 2012. 389.
3. Duchyński F. O kozakach, jako ciąg dalszy umowy Perejasławskiej. [About Cossacks, as a continuation of the Pereyaslav agreement]. *Trzeci Maj*. Paryż, 1848. № 15 (25 III). 639–640. [in Polish].
4. Duchyński F. Umowa Perejasławska. [Pereyaslav Agreement]. *Trzeci Maj*. Paryż, 1848. № 13 (11 III). 631–632. [in Polish].
5. Duchyński F. Umowa Perejasławska. [Pereyaslav Agreement]. *Trzeci Maj*. Paryż, 1848. № 14 (18 III). 634–636. [in Polish].
6. Duchyński F. Umowa Perejasławska. [Pereyaslav Agreement]. *Trzeci Maj*. Paryż, 1848. № 12 (4 III). 626–627. [in Polish].
7. Handelsman M. Ukraińska polityka ks. Adama Czartoryskiego przed wojną Krymską. [Ukrainian politics of Fr. Adam Czartoryski before the Crimean War]. Warszaw: Prace ukraińskiego instytutu naukowego, 1937. 174. [in Polish].
8. Manifestacja. [Manifestation]. *Demokrata Polski Pismo Polemiczne*. 1841. T. 3. 246–247. [in Polish].
9. Mickiewicz A. Literatura Sławańska w College de France. [Slavic Literature at College De France]. *Trzeci Maj*. Paryż, 1842. (7 V). 283–286. [in Polish].
10. Mickiewicz A. Literatura Sławańska. [Slavic literature]. Poznan, 1865. T. 2. 381. [in Polish].
11. Olizarowski T. Michał Grabowski, jego pisma estetyczno-krytyczne; i tak zwana szkoła katolicka. [Michał Grabowski, his aesthetic and critical writings; and the so-called Catholic school]. *Trzeci Maj*. Paryż, 1846. № 13 (28 II). 247–250. [in Polish].
12. *Trzeci Maj*. Paryż, 1841. (28 I), 9–13. [in Polish].

-
13. Przemowa ojca świętego miana w konsystorzu 22 listopada 1839. [Speech of the Holy Father in the consistory of November 22, 1839]. *Trzeci Maj*. Paryż, 1840. (7 I). 16–17. [in Polish].
  14. Sabatyn W. Szanowny Redaktorze. [Dear Editor]. *Trzeci Maj*. Paryż, 1841. (5 III). 32. [in Polish].
  15. Szostakowski S. Główne organy prasowe Hotelu Lambert: zarys dziejów wydawniczych. [The main press organs of the Hotel Lambert: an outline of the publishing history] *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Historia*. – Scientific Notebooks of the Nicolaus Copernicus University in Toruń. Humanities and Social Sciences. History. 1970. z. 6. 113–132. [in Polish].
  16. Borshchak I. Ukraina v Paryzhi. Frantsishek Dukhinskyi. [Ukraine in Paris. Franciszek Duchński]. *Ukraina, ukrainoznavstvo i frantsuzke kulturne zhyttia*. 1953. Ch. 9. 701–709. [in Ukrainian].
  17. Dylonhova H. Istoriiia Polshchi 1795–1990. [History of Poland 1795–1990]. Kyiv : Vydavnychi dim “Kyievo-Mohylianska akademiia”, 2007. 239 s. [in Ukrainian].
  18. Lysiak-Rudnytskyi I. Frantsishek Dukhinskyi i yoho vplyv naukrainsku politychnu dumku [Franciszek Duchński and His Impact on Ukrainian Political Thought]. *Istorychniese: v 2 t. K. : Osnovy*, 1994. T. 1. 265–279. [in Ukrainian].